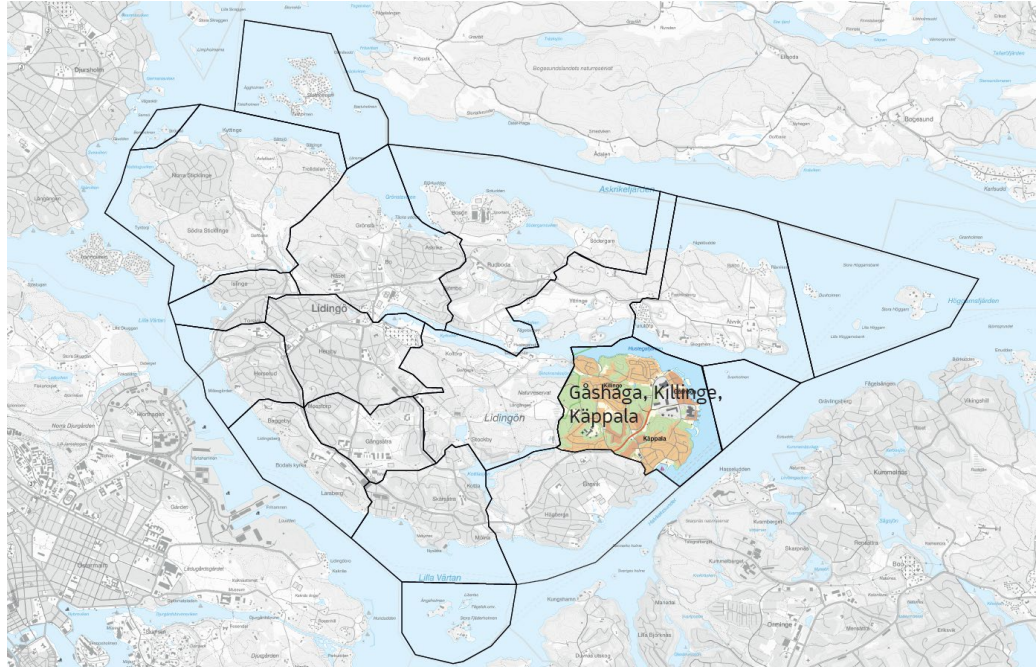

Gåshaga, Killinge och Käppala

De tre stadsdelarna omfattar trakten längs Hustegafjärden i norr, Höggarnsfjärden i öster, Brevik i söder och Ekholmsnäs och Stockby i väster. Västligaste delen av Killinge, söder om Ekholmsnässljön, ingår i Långängen-Elfviks naturreservat.

På sydöstra delen av Lidingö är skärgårdsterrängen påtaglig och bergknallarna en utpräglad del av landskapet. Samtliga tre stadsdelar, Gåshaga, Killinge och Käppala, har namn efter gårdar som alla är borta sedan länge.

Ekholmsnäs sund avgränsar Killinge från Ekholmsnäs.

Gårdar

Käppala medeltida gård låg nära Käppala hamn inne vid Käppalaviken. Gården drevs med sambruk med Breviks gård, troligen på 1770-talet. Både Killinge gård och Gåshaga gård finns markerade på den äldsta Lidingökartan från 1661 och båda gårdarna kan mycket väl ha en medeltida bakgrund. Den sista gårdsbyggnaden på Gåshaga gård revs 1971.

Killinge gård flyttades 1789 från sitt gamla läge, i närheten av nuvarande Vinbärsvägen, fram till Hustegafjärden och bytte namn till Katrinelund. Intill byggdes 1891 en mycket påkostad sommarvilla, kallad Rasta, omgiven av en park. På 1900-talet blev Katrinelund och Rasta platsen för varv och industriområde. Husen är i dag rivna.

Villastad

Planerna på anläggandet av Breviks villastad, genom Fastighetsbolaget Lidingö Brevik AB i början av 1900-talet, omfattade även Käppala och Gåshaga. Även här skulle stora villor byggas längs farleden in mot Stockholm. I Käppala byggdes dock endast någon enstaka större villa och Gåshaga blev inte berört alls. Även om bostadsutbyggnaden delvis kom att bli begränsad fick planerna på sikt betydelse för omvandlingen av bolagsmarken till industrimark.

Industrier

Gåshaga, Killinge och Käppala kom samtliga att förknippas mycket med industriell verksamhet och är viktiga för förståelsen av Lidingös bakgrund som industristad. En stor tidig industrietablering var Käppala Ångsåg som anlades 1869 vid Käppalaviken och bedrev verksamhet till 1899. Detta var en storindustri med en omfattande internationell export. På 1910-talet växte efterfrågan på industrimark i hela landet och Lidingö (som blev köping 1910) var inget undantag. Lidingö Brevik AB:s planerade villatomter avyttrades i stället som industrimark, särskilt i Gåshaga. Här fanns en djuphamn som kunde ta emot stora fartyg. En stor depå för lagring av oljeprodukter etablerades med en stor mängd oljecisterner som följd. Åtskilliga varv koncentrerades också hit såsom Olaus Olssons och Hästholmsvarvet. Redan 1917 fanns en stor mängd industrier i Gåshaga. Exempelvis kan nämnas AB Ljungströms Ångturbiner, Svenska AB Gasaccumulators (AGA:s) annexfabrik, AB Stockholms Transport- och bogserings AB, AB Scania Vabis, Olaus Olssons kolimport, båtvarvet Kommanditbolaget Sjöexpress med flera.

Bröderna Birger och Fredrik Ljungström hör till de stora namnen bland svenska uppfinnare och ingenjörer i början av 1900-talet. De grundade 1908 AB Ljungströms Ångturbiner som var ett utvecklingsbolag. De hade då tagit patent på Ljungströmsturbinen. Företaget är starkt förknippat med Lidingö, särskilt med Käppala och Gåshaga. Efter diverse turer fokuserade företaget på att utveckla ångturbindrivna lokomotiv på Lidingö. 1918 byggdes en prototypverkstad i Gåshaga,

i verksamhet till ungefär 1925. Gåshagafabriken lär ha haft ca 70 anställda som mest.

Käppala hamn 2014. Här låg i slutet av 1800-talet Käppala Ångsågs AB som var en storindustri.

Bostadsbebyggelse

I industrietableringarnas spår följde en blandad bostadsbebyggelse. Många små villor och egnahem uppfördes, inte minst i gränsområdet mellan de tre stadsdelarna. Några företag lät uppföra arbetarbostäder, särskilt under de svåra åren i slutet av första världskriget då folk led brist på bostäder, mat och nödenheter. Främst märktes här AB Ljungströms Ångturbiner som 1917–1919 lät bygga totalt tio bostadshus för personalen i västra Käppala, bland annat i kvarteren Dungen och Mösseberg. Även Olaus Olssons Kolimport och Varv lät bygga arbetarbostäder i Gåshaga 1917.

Bland de nya bostadsbolag som bildades på 1910-talet märktes Östra Lidingö Fastighetsbolag. Bland annat var man inriktad på att bebygga Killinge med bostäder. I Killinge uppfördes flera lite enklare villor på 1920-talet, inklusive i Ekholmsnäsiparken. Även i Gåshaga tillkom egnahem och små villor. Någon större exploatering av mark för bostäder blev det dock inte tal om.

Sportstugor

Hela sydöstra Lidingö inklusive Brevik kom att präglas av 1920-talets stora intresse för att bygga sportstugor. Östra Lidingö Fastighetsbolag var här starkt drivande med bolagets tomtförsäljare Otto Hellman och arkitekten Åke Sjöberg i spetsen. Planlösningarna anknöt ofta till äldre agrara byggnadstraditioner med enkelstugor och parstugor. Ofta fick de en brun, tjärad eller faluröd liggtimmerimiterande panel. Vissa sportstugor byggdes även i äkta knuttimmerkonstruktion, en del byggdes fullt ut som dalainspirerade "härbren" med utkragande ovanloft. Särskilt Käppala kom att bli ett stort område för fritidsbebyggelse med åtskilliga sportstugor. I Killinge och

Gåshaga uppfördes också en stor mängd sportstugor men bebyggelsen blev inte fullt så enhetlig som på Käppalabergen.

I Killinge och Gåshaga byggdes framför allt en stor mängd kolonistugor. Att kunna odla sin egen potatis, grönsaker och rotfrukter, var av största betydelse under 1930-talets depression och arbetslöshet. De många kolonistugorna var i regel mönsterritade. I dag är det stora flertalet kolonistugor borta i likhet med sportstugorna. I Gåshaga byggdes 1918 det på sin tid berömda Gåshaga vårdshus samt ett badhus som ägdes av Södra Lidingöbanan.

Flerbostadshus

Fram till 1950-talet led Lidingö, liksom stora delar av landet, sedan länge av en svår bostadsbrist. I Gåshaga tog industrier initiativ till bostadsbyggande nära Käppala station. De stora flerbostadsområdena under efterkrigstidens 1940- och 1950-tal, samt på 1960- och 1970-talet, kom att byggas uppe i västra Käppala. Flerbostadsområdena tog sin början genom lamellhusområdet vid Kolmårdsvägen som har en välutformad planform och enkel arkitektur av hög kvalitet och miljöskapande värde, därefter vid Mercuriusvägen och Jupitervägen samt på 1970-talet vid Holavedsvägen. Den luftiga lamellhusbebyggelsen vid Kolmårdsvägen kompletterades på 1990-talet med nya flerbostadshus.

1947 antogs en ny stadsplan för Killinge och en mer omfattande utbyggnad tog form med ofta ganska små villor men även med tvåvåningsvillor. Exempelvis byggdes Åkerbärsvägen och delar av Killingevägen i början av 1950-talet. I östra Käppala byggdes åtskilliga villor under efterkrigstidens 1940- och 1950-tal. Även på 1960-talet fortsatte utbyggnaden där av villabebyggelsen, ibland även som en nybyggnad på äldre egnahems- eller sportstugotomter.

Olika bostadsformer

Närmare hundra radhus och kedjehus byggdes 1979 i västra Käppala kring Klarbärsvägen med omgivande gator. På Björkudden i Killinge har flera nymodernistiska villor uppförts på 2000-talet, inte sällan på platsen för ett tidigt egnahem eller en sportstuga. I dag finns inte många sportstugor kvar i Killinge och Käppala. Även den äldre bostadsbebyggelsen från 1910-1920-talen är i stor utsträckning om- och tillbyggd. Ibland har förtätningar med nya villor på äldre tomter skett. Inte sällan har en äldre villa ersatts med en ny, detta särskilt i Killinge som i dag har en mycket blandad villabebyggelse, även med inslag av radhus och parhus.

Gåshaga pirar uppfördes under den stora om- och nybyggnationen av Gåshaga åren 1999–2009.

Exklusivt bostadsområde

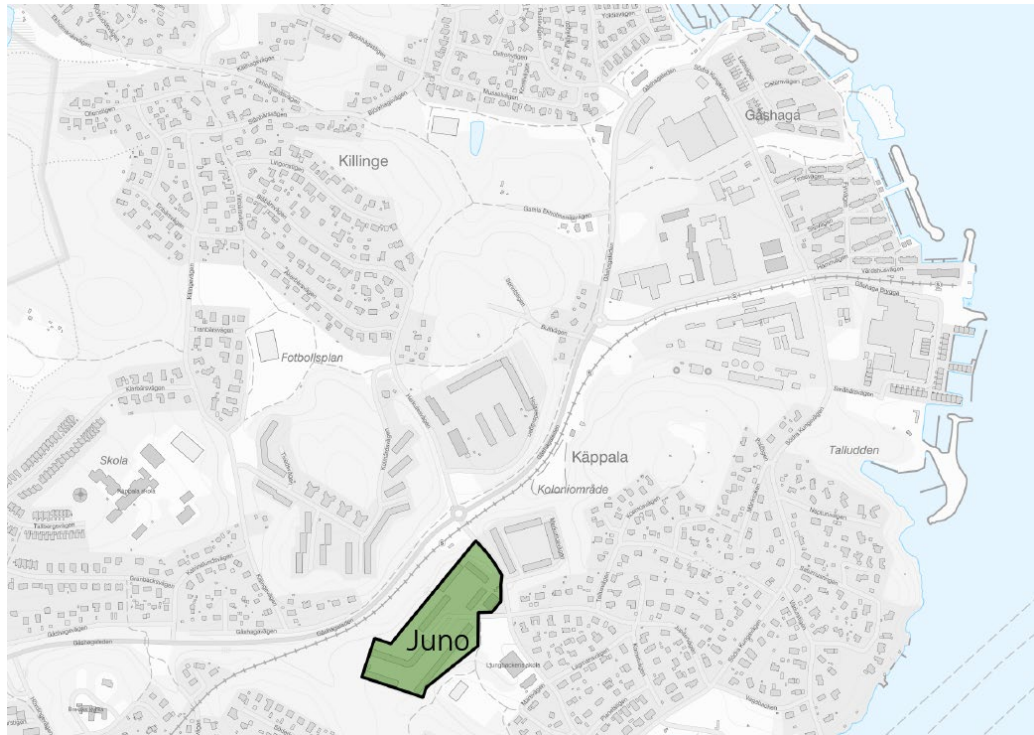
Den största omvandling av en stadsdel som hittills ägt rum på Lidingö skedde med Gåshaga under åren 1999 till 2009. Gåshaga hade en stor, till delar lite brokig bebyggelse av små och stora industrimiljöer, egnahemsområden, flera båtvarv, många fritidshus och kolonistugor m.m. När industriepoken klingat av under sent 1900-tal väcktes planer på att omvandla Gåshaga till ett renodlat bostadsområde. I stort sett all befintlig bebyggelse i stadsdelen kom att ersättas med tre strandnära bostadsområden med en betydligt mer exklusiv karaktär än tidigare, Gåshaga brygga (i norra Käppala), Gåshaga pirar och Gåshaga strand. I flerbostadshus, radhus, parhus och villor byggdes sammanlagt 350 lägenheter. Även Olaus Olssons faluröda kol- och varvsarbetarbostäder från 1917 revs. Nya hus byggdes som utvändigt imiterar de äldre arbetarbostäderna.

Offentlig service

I Käppala byggdes en stor centralskola för hela området 1954. De viktigare byggnader för offentliga nyttigheter som uppförts på sydöstra Lidingö ligger också i Käppala. Det är framför allt det stora reningsverket Käppalaverket, påbörjat 1958, samt Käppala vattentorn som byggdes 1962. I Käppala ligger också Käppalaskogens skyttevärn från 1939 som var en del av det viktiga luftvärnsförsvaret av Stockholm under andra världskriget.

Under 1900-talets senare del byggdes huvudleden ut från Lidingöbron ända bort till Gåshaga. En ombyggnad av Lidingöbanan 2013–2015 har medfört att äldre hållplatser byggts om vid Gåshaga, Talludden och Käppala.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer i stadsdelen Gåshaga, Killinge och Käppala

- Juno